

RELIGIJSKI PLURALIZAM JE SASTAVNI DIO NAŠEGA VREMENA

Razgovor s mr. sc. Tomislavom Kovačem

Razgovarala: Marijana Mioč

SUSRETI

Tomislav Kovač je diplomirao teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (2002.) i magistrirao na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Fribourgu u Švicarskoj (2005.). Od 2006. zaposlen je kao asistent pri katedri fundamentalne teologije našega fakulteta, gdje predaje kolegije Znanost o religijama, Misiologija i Suvremeno razumijevanje islama i kuranske poruke. Dobitnik je dviju sveučilišnih nagrada i jedan je od prvih predavača laika na našem fakultetu. U ugodnom razgovoru profesor Kovač se osvrnuo na svoje odrastanje u Francuskoj i povratak u domovinu, na studij teologije i poslijediplomske specijalizacije posvećene islamu i međureligijskom dijalogu, te nam je dao par korisnih savjeta kao studentima, ali i kao mladim ljudima, budućim intelektualcima.

Za početak molim Vas predstavite se našim čitateljima. Prikažite nam svoj životni put od rođenja preko djetinjstva i studiranja do današnjih dana.

Rođen sam 6. kolovoza 1969. godine u Münchenu u Njemačkoj, gdje sam živio do svoje četvrte godine, kad sam se preselio u Francusku. Odrastao sam samo s ocem i jedinac sam. Djetinjstvo mi je obilježeno mnogim selidbama po raznim francuskim gradovima prvenstveno zato što se moj otac, kao aktivni hrvatski politički prognanik, od početka šezdesetih stalno morao sklanjati od jugoslavenske Udbe. Osnovnu sam školu uglavnom pohađao u pokrajini Normandiji, na sjeverozapadnom dijelu Francuske, a srednju grafičku školu sam završio u

Rennesu, glavnom gradu pokrajine Bretagne. Nakon srednje škole sam se odmah zaposlio i gotovo tri godine radio kao grafičar u različitim tiskarama. Inače, dobar dio moga djetinjstva i mladosti prožeti su ljubavlju prema glazbi, a kao srednjoškolac sam uređivao i vlastiti fanzin (amaterski časopis) posvećen alternativnoj rock sceni i društvenim problemima mladih. Oko dvadesete godine sam počeo puno dublje razmišljati o svom duhovnom životu. Zanimanjem za filozofiju, religiju i književnost okrenuo sam se pitanjima smisla ljudske egzistencije i budila se u meni želja za duhovnim, osobito redovničkim zvanjem.

Prvi put sam u Hrvatsku mogao doći tek u prosincu 1990. godine, u počecima političkih previranja. Tada sam uz Zagreb i Osijek posjetio i Livno, rodni kraj moga oca, te upoznao veći dio svoje rodbine. Danas mogu reći da mi je ovaj dolazak promijenio život i pokrenuo želju za povratkom u domovinu kako bih i ja, na svoj način, mogao sudjelovati u ključnim povijesnim trenucima koji su se nadzirali pred nama. Jako me se dojmila neposrednost bosanskih fratara kao i uska povezanost Katoličke crkve s hrvatskim narodom. Tako sam se početkom lipnja 1991. vratio u domovinu. Odmah sam pristupio samostanskoj zajednici franjevaca trećoredaca glagoljaša na Ksaveru u Zagrebu i bio njezin član punih šest godina. Sačuvao sam vrlo lijepe uspomene na ovo razdoblje koje je bilo ključno za moje duhovno, intelektualno i crkveno odrastanje te sam neizmjereno zahvalan fratrima za sve dobro koje su mi pružili.

Teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu studirao sam od akademske godine 1991./1992. do 1996./1997. Nakon teologije upisao sam dodiplomski dvogodišnji studij bibliotekarstva pri Odsjeku informacijskih znanosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od studenog 1998. do rujna 2002. radio sam kao bibliotekar u knjižnici Katoličkog bogoslovnog fakulteta. Zbog rada i drugog studija, kao i zbog mnogih vjerskih i društvenih angažmana, diplomiranje teologije mi se dosta odužilo, iako sam sve ispite vrlo brzo položio. Jednom su mi prilikom profesor Ivan Šaško, danas pomoćni biskup zagrebački, i profesor Željko Tanjić ljubazno ponudili stipendiju Švicarske biskupske konferencije namijenjenu laicima s ekumenskih prostora za dvogodišnju specijalizaciju na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Fribourgu u Švicarskoj. Bila mi je velika radost moći nastaviti studirati teologiju, pogotovo u novom kulturološkom i društvenom kontekstu, i na francuskom jeziku. U Fribourgu sam studirao od listopada 2002. do veljače 2005. godine. Na povratku sam godinu dana nastavio raditi u knjižnici našega fakulteta, dok se nije otvorilo radno mjesto u znanstveno-nastavnom zvanju. Od listopada 2006. godine primljen sam za asistenta na katedri fundamentalne teologije zahvaljujući dobrohotnoj podršci tadašnjega pročelnika katedre, prof. dr. sc. Tomislava Ivančića, i njegova sadašnjeg nasljednika prof. dr. sc. Željka Tanjića. U privatnom životu, oženjen sam od 2006. godine i otac dvogodišnje prekrasne djevojčice. Imao sam, dakle, raznolik životni put i zahvalan sam za Božju dobrotu koja me uvijek pratila.

FUNDAMENTALNA TEOLOGIJA KOMUNICIRA SA SUVREMENIM SVIJETOM

Od svih grana teologije, Vi ste se odlučili za fundamentalnu teologiju. Što je presudilo takvoj odluci?

Oduvijek me zanimalo u čemu se doista sastoji novost Isusove osobe i poruke te kako

obrazložiti i ponuditi kršćansku vjeru suvremenom čovjeku, koji živi u sasvim drugačijem društvenom, kulturnom i duhovnom ambijentu od onoga u kojem se stoljećima razvijalo kršćanstvo. Ova pitanja neminovno uključuju šira razmišljanja o odnosu vjere i kulture, kršćanstva i filozofije ili kršćanstva i drugih religija. Odrastao sam u francuskom društvu, koje je krajnje sekularizirano i poprilično neprijateljski raspoloženo prema religiji, osobito prema kršćanstvu i Crkvi. U takvom društvu kršćanin mora uvijek pred sobom i drugima opravdavati razloge svoje vjere te ulaziti u kreativan dijalog sa suvremenim svijetom. Upravo zato su me tijekom teološkoga studija najviše privlačili predmeti dogmatske i fundamentalne teologije, jer su se odnosili na ono što čini bit kršćanstva: nauk o Trojedinom Bogu, o Kristu, o Crkvi, o kršćanskoj objavi. Posebice je fundamentalna teologija, koja se nekoć nazivala kršćanskom apologetikom, najpozvanija pristupiti graničnim pitanjima vjere i razuma te našim suvremenicima obrazložiti temeljne razloge kršćanske nade (usp. 1 Pt 3,15-16) na argumentiran i dijaloški način. Fundamentalna teologija je stoga bitno interdisciplinarna, u svojem promišljanju mora voditi računa gotovo o svim područjima teologije pa i drugih znanosti. Po naravi ona je također hermeneutička disciplina, pozvana je stalno iznova interpretirati kršćansku istinu u svjetlu najnovijih misaonih horizonata te pronalaziti, u duhu Tradicije i naučavanja Crkve, nove analogije u našem govoru i razumijevanju vjere. Neki fundamentalnu teologiju rado nazivaju »vratima« kroz koja komuniciraju Crkva i suvremeni svijet. Upravo ova kritička, dijaloška i stvaralačka dimenzija mi se najviše svidjela u fundamentalnoj teologiji kao specifičnoj teološkoj disciplini.

Dobitnik ste Godišnje nagrade na KBF-u za diplomski rad, posvećen teološkoj antropologiji švicarskog teologa Mauricea Zundela. Što Vas je potaknulo i motiviralo za odabir te teme?

Na čitanje Mauricea Zundela potaknuo me profesor Stjepan Kušar, vrlo cijenjen nekadaš-

nji profesor dogmatske teologije na našem fakultetu. Prije toga, nikada nisam čuo za ovog skromnog i samozatajnog švicarskog svećenika, duhovnika i teologa, koji se rodio 1897. u Neuchâtelu, a umro 1975. godine u Lausannei, na glasu svetosti. Bogatstvo njegove osobe i djela izbijaju na svjetlo dana tek posljednjih petnaestak godina. Morao sam ga čitati na francuskom jeziku jer je vrlo malo njegovih tekstova prevedeno na hrvatski. Veoma mi se svidio njegov način pisanja koji je ujedno pjesnički, filozofski i duboko teološki, a posebice suptilnost njegova govora o Bogu i čovjeku koji je vrlo intuitivan, jer polazi prije svega od čovjekove nutrine, od njegovih čežnji i sumnji, ali i beskrajnih mogućnosti. Zundel je bio svestran mislilac, još puno prije Koncila pomno je iščitavao »znakove vremena« i pratio sva gibanja na području znanosti, filozofije, umjetnosti, književnosti. Žarko je želio suvremenom čovjeku, obilježenim tada znanstvenim pozitivizmom i ideološkim ateizmom, ponuditi prilagođeni govor vjere koji će ga zahvatiti i oduševiti iznutra, a ne samo ostati na površini doktrinarnih naučavanja.

Za Mauricea Zundela teologija i antropologija bitno su povezane te je uvijek polazio od temeljnoga pitanja: o kakvom Bogu i o kakvom čovjeku govorimo? Za Zundela, čovjek zapravo još ne postoji, on to treba tek postati vlastitim poosobljenjem. Smatrao je da je čovjek kao stvarenje zarobljen u jednom »prefabriciranom ja«, uvjetovanom raznim vanjskim i unutarnjim determinizmima (društvenim, kulturnim, religijskim, biološkim, psihičkim itd.) koji ga neprestano odvlače od njega samoga i onemogućuju mu da sebe potvrdi kao samostalnu vrijednost i nepovredivo dobro, zatvarajući ga u lažne apsolute. Postajanje čovjekom je zato trajan čovjekov poziv. Od »nečega« što je na početku, on mora postati »netko«, od čovjeka kao »mogućnosti bivstvovanja« (Heidegger), on mora učiniti osobu, koja će u vlastitom oslobođenju postati izvor i podrijetlo svoje egzistencije. No, za Zundela, čovjek postaje osoba jedino u međusobnom susretu s drugim, kada se njegov ja otvara i postaje

dar drugome, tada on postaje i slobodan od samoga sebe te se može kao osoba ostvariti. Na taj je način čovjek slika trojstvenoga Boga, koji je u vlastitom biću subzistentni altruizam u kojem je svaka božanska osoba čisti odnos, dar i predanje drugoj. Upravo je zato Bog ljubav i apsolutna sloboda jer On u sebi vječno nalazi drugoga i ne robuje vlastitom biću, nego ga u trajnom razvlaštenju i potpunom sebedarju drugome neprestano daje. Tako je u Presvetom Trojstvu i osobito u Kristovom utjelovljenju Zundel gledao ključ cjelokupnoga čovjekova otajstva, izvor njegova oslobođenja i poosobljenja te beskonačni odgovor na sve njegove čežnje.

Zundelova je misao duboko kršćanska i izrazito aktualna, ona se temelji na srži kršćanskog govora o Bogu kao trojstvenog zajedništva osoba, a na vrlo prodoran način personalističkim i egzistencijalističkim rječnikom svoga vremena opisuje sumnje i čežnje suvremenoga čovjeka. Volio je reći da je čovjek ključ Kraljevstva Božjega, a da je biser tog Kraljevstva samo Presveto Trojstvo. Isto tako, govorio je da nije moguće vjerovati u Boga ako se prije toga ne vjeruje u čovjeka, kao »mogućnosti beskrajnoga«. Do krajnosti je izvlačio posljedice Isusova bogočovještva i njima davao izazovan kršćanski odgovor humanizmu bez Boga.

Zundel je također pisao predivne tekstove o Crkvi, liturgiji, umjetnosti, ljudskim pravima, društvenoj pravednosti, ljudskoj ljubavi i solidarnosti. Bio je vrlo napredan teolog i svećenik za svoje vrijeme, pa je zato dugo bio na nišanu svoga biskupa. Unatoč tomu, njegov dugogodišnji prijatelj papa Pavao VI. smatrao ga je »genijalcem« te ga je čak pozvao da 1972. godine kardinalima održi korizmene duhovne vježbe u Vatikanu. Sa Zundelom sam produbio mnoge aspekte svoga teološkoga studija, naučio me teološki razmišljati i još me više oduševio za kršćansku vjeru, zato ga i danas smatram svojim učiteljem. Doživio sam kao znak Božje providnosti što sam netom nakon završetka diplomskog rada dobio privilegij nastaviti poslijediplomski studij teologije baš u Fribourgu, gdje je i sam Zundel studirao početkom 1920-ih godina.

MEĐURELIGIJSKI I MEĐUKULTURALNI DIJALOG IZMEĐU KRŠĆANA I MUSLIMANA JE ŽIVOTNA NUŽNOST

Poslijediplomsku specijalizaciju posvetili ste međureligijskom dijalogu, osobito dijalogu s islamom, dobitnik ste i nagrade "Društva prijatelja Sveučilišta u Fribourgu" u Švicarskoj za svoj magistarski rad "Kuranska objava: pokušaj prikaza u vidu uspoređivanja s kršćanskom teologijom objave". Što Vas je tako zainteresiralo za to područje?

Od samog početka teološkog studija zanimao me odnos kršćanstva i drugih religija. Dugo mi je odzvanjala u ušima rečenica jednog katoličkog pisca palestinskog podrijetla koju sam bio pročitao na drugoj godini studija i koja doslovno kaže: »Uskoro će doći vrijeme kada više nećemo moći vjerovati u svoga Boga kao da Bog drugih ne postoji.« To vrijeme je definitivno tu. Kršćanstvo se danas ne može više na inteligentan način misliti ni živjeti bez kreativnog sučeljavanja s misaonim i duhovnim obzorjima i vrijednostima drugih religijskih tradicija. Religijski pluralizam sastavni je dio našeg vremena, jednak je izazov pripadnicima svih religija, a od vjernika traži određenu poniznost i iskreno uvažavanje drugih. Činjenica je da je međureligijski dijalog jedno od glavnih obilježja postkoncilskog razdoblja. Naročito u vremenu globalizacije te ekonomskog i ideološkog neoliberalizma koji na svakojake načine obezvrjeđuje čovjeka i stvara nove podjele u svijetu, osobito između siromašnih i bogatih, ali i između kultura i civilizacija, religije snose posebnu odgovornost prema povijesti i čovječanstvu te su najpozvanije zajedno se zalagati za više vrijednosti kao što su sloboda i dostojanstvo čovjeka, mir, pravednost, dijalog, suživot, očuvanje okoliša itd. Osim ove vrlo važne etičke dimenzije dijaloga, zanimljivo je također promišljati o implikacijama koje susret s drugim religijama unosi u naš teološki govor i naše razumijevanje kršćanstva.

Na Sveučilištu u Fribourgu poznat je Institut za religijske znanosti, a budući da mi je stipendija dala odriješene ruke, bilo je za mene prirodno poslijediplomsku specijalizaciju uz teologiju

usmjeriti i prema proučavanju religija i međureligijskog dijaloga. Za islam sam se odlučio zbog tri razloga: prvo, zato što je to religija koja je brojem vjernika te političkim, ekonomskim i kulturološkim značajem sve prisutnija na međunarodnom planu, osobito u Europi, a o njoj velika većina kršćana ne zna gotovo ništa; drugo, zato što islam kao jedina velika religija nastala nakon »punine objave« dane u Kristu, kršćansku teologiju neizbježno propitkuje upravo u svom poimanju objave, pa tako i u svom govoru o Bogu, shvaćanju istine itd.; treće, zato što je islam već šest stoljeća sastavni dio povijesti i kulture naših prostora jugoistočne Europe, osobito susjedne nam Bosne i Hercegovine, stoga je odgovornost ovdašnjih kršćana i muslimana bolje se upoznavati, naučiti surađivati i ostvarivati ideal zajedništva kojeg nalaže njihova vjera. Premalo smo svjesni koliko naši prostori mogu postati »platforma« svjetskog značaja u ostvarivanju međureligijskog i međukulturalnog dijaloga.

Moram priznati da nije bilo nimalo lako započeti s proučavanjem islama jer ni sam nisam puno poznao tu religiju. Uz to, predavanja koja sam po različitim fakultetima mogao slušati u Fribourgu islamu su pristupala s pretežito fenomenološkog, povijesnog ili socio-religijskog stajališta, pa sam teološku dimenziju koja je za moj rad bila najvažnija morao uglavnom uspostaviti sam. Nekoliko sam mjeseci čitao i uspoređivao različite prijevode Kurana po nekoliko sati dnevno. Trebalo je vrednovati mjerodavne autore i literaturu, ući u jedan sasvim drugi religijski svijet s vlastitom teološkom terminologijom i pogledom na život, povezati činjenice na što objektivniji način, spojiti znanstvenu objektivnost, teološku pronicavost i dijalošku otvorenost. Sa zadovoljstvom mogu reći da sam puno naučio u svemu tome. Ugodno me iznenadila, na primjer, religijska i dijaloška otvorenost Kurana, osobito prema kršćanima, ili prihvaćanje religijskog pluralizma u počecima abasidske dinastije (8.-9. stoljeće naše ere) koje se u kršćanskom srednjovjekovlju, i još dugo nakon njega, nije moglo ni zamisliti. Naučio sam razlikovati

suštinu islamske vjere koja je plemenita i biblijski ukorijenjena, od karikatura islama kojima nas na Zapadu obasipaju mediji ili određeni međunarodni centri moći. Istina je da se islam kao religija i civilizacija danas nalazi pred velikim iskušenjima, kako u svom odnosu prema sekularizaciji ili »moderni« (što je relativan pojam), tako možda još više i u svom odnosu prema vlastitoj vjerskoj interpretaciji koja neće još dugo moći izbjegavati povijesno-kritičko preispitivanje Kurana i muslimanske Tradicije. Upravo su kršćani, koji se već dvjesto godina suočavaju sa sekularizacijom i koji su sami mukotrpno prošli kroz vlastitu znanstveno-kritičku prosudbu, danas najpozvaniji pomoći muslimanima da se na kreativan način suoče s tim istim izazovima.

Poznato je da je Drugi vatikanski koncil, u deklaraciji *Nostra aetate* o odnosima Crkve prema nekršćanskim religijama (u br. 3), pozvao kršćane i muslimane, tako i pripadnike svih religija, na dijalog i suradnju. Blagopokojni papa Ivan Pavao II. u svom glasovitom govoru u Casablanci u kolovozu 1985. godine rekao je da je »dijalog između kršćana i muslimanima danas potrebniji nego ikad« te je pozvao kršćane i muslimane da »s radošću i zahvalnošću« priznaju svoje zajedničke vjerske vrijednosti, a da »s poniznošću i poštovanjem, u međusobnoj toleranciji« prihvate svoje razlike, prepustajući ih Bogu. Benedikt XVI. je tijekom XX. svjetskog dana mladih u Kölnu u kolovozu 2005. poručio da je međureligijski i međukulturalni dijalog između kršćana i muslimana »životna nužnost, o kojoj velikim dijelom ovisi naša budućnost.« Raduje me što je Katolička crkva danas jedan od najaktivnijih predvodnika dijaloga s drugim religijama i kulturama na svjetskoj razini. I to otvara mnoge perspektive teološkom promišljanju!

Povremeno objavljujete članke u hrvatskom katoličkom tisku, prevodite s francuskog jezika. Na čemu trenutno radite i kako ispunjavate slobodno vrijeme?

Već kao student teologije volio sam pisati. Uređivao sam neko vrijeme časopis bogoslova franjevac trećoredaca *IuvenTOR* i surađivao s

časopisom mladih dominikanaca *Izazov* istine. Nakon studija sam nastavio povremeno objavljivati kraće članke ili intervjuje po raznim katoličkim glasilima. Prevađanjem s francuskog na hrvatski i obrnuto uglavnom sam se prije bavio kako bih »zaokružio« svoja mjesečna primanja. I danas, kada mogu, volim napisati jednostavnije članke jer smatram da teološka razmišljanja treba ponekad popularizirati kako bi ih se učinilo dostupnijima širem krugu ljudi i time ih se senzibiliziralo za neke teme koje su kod nas još uvijek poprilično marginalne, u mom slučaju teme vezane uz međureligijski ili islamsko-kršćanski dijalog, kako bi s vremenom sazrele u mentalitetima i postale prihvaćenije.

Od kada radim kao asistent na našem fakultetu, pretežito se bavim znanstvenim radom. Sudjelovao sam na četiri međunarodna znanstvena simpozija i na desetak prigodnih tribina te sam objavio nekoliko znanstvenih članaka. Još učim u svemu tome i zanimljivo mi je to iskustvo. Trenutno se najviše bavim usavršavanjem kolegija koje predajem na fakultetu i radom na doktorskoj disertaciji koja će nastaviti temu magistarskoga rada.

Slobodnoga vremena baš i nemam puno. Svaki slobodan trenutak nastojim posvetiti svojoj obitelji i, kada mogu, druženju s prijateljima. Život u obitelji, pogotovo s djetetom, bitno mijenja naše prioritete i mogućnosti, ali i najjednostavnije trenutke u danu. Ljepotu i dar života otkrivam u svakodnevnom rastu.

O TEOLOŠKOM STUDIJU U ZAGREBU I FRIBOURGU

Kakav ste dojam stekli u dosadašnjem radu sa studentima KBF-a? Budući da ste studirali u inozemstvu, što Vam se tamo posebno sviđjelo a mislite da bi pridonijelo i ovdje?

Bio mi je veliki izazov početi predavati na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, na kojemu sam i sam studirao. Predavanjima nastojim pristupati odgovorno, pokušavam biti sustavan i studentima pružiti donekle zaokruženu sliku o pojedinim pitanjima koje obrađujemo. Isto tako,

volio bih da znanje koje prenosimo ne ostane na razini puke teorije već da bude upotrebljivo u konkretnom životu i da studentima otvara nove horizonte. Uglavnom sam zadovoljan radom sa studentima. Ima divnih pojedinaca koji s velikim žarom uče. No, treba ipak priznati da je takvih nažalost premalo, većina studenata želi se samo što lakše riješiti obveza. Ponekad imam dojam da su studenti pomalo razočarani, kao da fakultet, a neizravno i Crkva, nisu odgovorili na njihova prvotna iščekivanja, kao da ne vide perspektive nakon studija pa nisu ni motivirani, štoviše, postaju pomalo cinični prema svemu. Da ne spominjem ponašanje pojedinaca za vrijeme predavanja (i pismenih ispita!) koje ne dolikuje našoj ustanovi. To su pokazatelji jednog općeg stanja duha mladih hrvatskog društva kojeg bi trebalo ozbiljno uzeti u razmatranje.

Studiji u inozemstvu u svakoj su zemlji slični i različiti. Fribourško sveučilište specifično je po tome što je jedino dvojezično sveučilište u Europi, odnosno na njemu se može studirati na francuskom i na njemačkom jeziku. Iako je relativno mali grad od oko 40 000 stanovnika, Fribourg je jedno od najvažnijih sveučilišta u Švicarskoj, broji oko 10 000 studenata koji dolaze iz cijele Europe, pa čak i sa drugih kontinenata. Ova različitost kultura, jezika i mentaliteta je doista obogaćujuće iskustvo. Tako i Teološki fakultet u Fribourgu ima germanofonsku i frankofonsku sekciju. Prva je dosta pod utjecajem protestantizma i raznih »progresivnih« struja u Crkvi, dok je druga puno tradicionalnija, obilježena tomističkom tradicijom jer su dominikanci suosnivači Fribourškog sveučilišta u 19. stoljeću. Po godini je u prosjeku tridesetak studenata, koji također dolaze iz svih krajeva svijeta, dobru polovicu čine laici. Budući da u Europi gotovo nigdje više ne postoje sjemeništa, svećenički kandidati su u pravilu puno zreliji, većina ima oko trideset i više godina, završila je jedan ili dva fakulteta, ima određeno radno i životno iskustvo te odgovornije pristupa svom svećeničkom zvanju pa tako i studiranju. Općenito su studenti svjesniji što žele u životu, motiviraniji su za učenje i kritičnije razmišljaju. Zanimljivo

je što na sveučilištu postoji mogućnost dvopredmetnog pa čak i tropredmetnog studija. Tako netko može, na primjer, studirati povijest ili pravo kao glavni predmet, jezik ili psihologiju kao drugi predmet, teologiju ili religijske znanosti kao treći predmet, ili nešto sasvim drugo, pa prema svome izboru steći određeno zvanje koje će moći upotrijebiti u društvu i u Crkvi. Općenito je studij teologije puno fleksibilniji nego kod nas, manje je predmeta, ali s druge strane veći se naglasak stavlja na individualno učenje i pisanje radova. Zanimljivo je također da ispitni rokovi u pravilu traju samo petnaestak dana u veljači, lipnju i rujnu, što primorava na trajnije učenje tijekom godine. Studenti, osobito Švicarci, studij shvaćaju kao radno vrijeme koje traži učinkovitost, zato nastoje svoje obveze ispuniti u roku, što je razumljivo s obzirom da se visokoškolsko učenje u Švicarskoj plaća. Inače čitavo je sveučilište uglavnom locirano na jednome mjestu, funkcionira kao veliki kampus koji je otvoren od 7 do 22 sata, cjelokupna infrastruktura je besprijekorna, bezbrojne su mogućnosti za športske, kulturne i druge aktivnosti, fakultetske knjižnice su informatički povezane i vrlo bogate, aktivno je katoličko i protestantsko dušobrižništvo itd. Iz svega rečenog dalo bi se vjerojatno barem nešto ostvariti i u hrvatskim prilikama.

Što Vam se čini da nedostaje kod nas kako bi odnos student-profesor bio što bolji, a što vas je ugodno iznenadilo, čega u inozemstvu nema?

Što se tiče odnosa studenata i profesora kod nas vjerujem da sve ovisi o pojedincima, s obje strane. Općenito mi se čini da su odnosi na našem fakultetu dosta dobri, postoji određena neposrednost između studenata i profesora koja se ne podrazumijeva uvijek u inozemstvu. S druge strane, čini mi se da je nastavno osoblje u inozemstvu, barem je tako bilo u Fribourgu, više na raspolaganju studentima, da je kvalitetnija komunikacija, međusobno uvažavanje i suradnja. Zanimljivo je, na primjer, da su studenti u Fribourgu najavljivali svoj dolazak na konzultacije upisujući svoje ime na popisu na vratima dotične katedre, kako bi profesor mogao poseb-

no rezervirati svoje vrijeme i eventualno se pripremiti za razgovor.

No, nadovezao bih se kratko na prethodno pitanje i dodao da ne treba uvijek misliti da je sve što je »izvana« nužno bolje nego kod nas. U Fribourgu sam se uvjerio da naš petogodišnji filozofsko-teološki studij nema što zavidjeti tamošnjem, štoviše, mislim da je naš osnovni studij sustavniji i temeljitiji te da je teologija više povezana s crkvenim životom. Ono što se u inozemstvu dobiva jest mogućnost studiranja na jednom od »svjetskih jezika«, sa živom i bogatom literaturom, u obično rasterećenijem i bolje organiziranom okruženju koje pruža i veću širinu razmišljanja koju mi, nažalost, nemamo dovoljno. Ipak, smatram da je došlo vrijeme da se napokon oslobodimo od stanovitog kompleksa manje vrijednosti koji nas Hrvate stalno prati te da puno odvažnije i kreativnije iskoristimo potencijale koje objektivno imamo kako u teologiji, tako i u mnogim drugim područjima znanosti i društva.

Postoji li na Sveučilištu u Fribourgu časopis poput Spectruma, jeste li bili uključeni u rad takvog časopisa?

Koliko mi je poznato u Fribourgu ne postoji časopis studenata teologije, ali postoje razni sveučilišni bilteni u kojima nerijetko pišu i teolozi. Fribourg je inače sjedište mnogih studentskih domova, redovničkih kongregacija i crkvenih organizacija, a mnogi od njih izdaju svoja glasila u kojima ponekad pišu studenti. Dom u kojem sam boravio, Salesianum, koji je ujedno matična kuća Švicarske biskupske konferencije, ima također svoj godišnji časopis u kojem sam jednom napisao izvještaj o Hrvatskoj nakon što je jedna grupica Švicaraca sa mnom posjetila našu zemlju. No, studenti teologije obiju sekcija dosta su aktivni na mnogim poljima. Organiziraju posebna znanstvena i kulturna gostovanja ili izložbe, imaju i svoj vlastiti dvodnevni godišnji simpozij na kojemu uz kojeg profesora i sami nastupaju, pokreću razne humanitarne akcije, rado se dobrovoljno angažiraju u različitim društvenim inicijativama, organiziraju planinarske i druge izlete s duhovnim i rekreativnim

sadržajima, imaju godišnji nogometni turnir i na kraju akademske godine veliku roštiljadu. Možda su studenti teologije u Fribourgu povezani jer ih je manje. No, vjerujem da i među našim studentima postoje mnoge dobre ideje i inicijative koje valja podržati.

Kakav Vam se čini Spectrum? Imate li kakav savjet za nas kako bismo ga poboljšali?

Spectrum je posebna institucija našega fakulteta. On je hvalevrijedan projekt kojeg je već prije četrdesetak godina pokrenuo naš, sada već umirovljeni, profesor Ivan Golub. Kroz to vrijeme mnogo je generacija studenata teologije pisalo ili uređivalo časopis, a neki su od njih kasnije postali profesori na našem fakultetu. Puno je dobrih članaka i tekstova izdano u Spectrumu, koji su na svoj način obilježavali svoje vrijeme. Časopis se grafički i sadržajno stalno razvijao. Moguće je da je posljednjih godina bilo malo previše eksperimentiranja oko vanjskog izgleda časopisa i neki su se vrijedni prilozi možda izgubili u preopsežnim brojevima. Osobno bih radije da brojevi imaju manje stranica, a da časopis češće izlazi kako bi mogao biti svojevrsno sredstvo komuniciranja prije svega između samih studenata, pa onda i između studenata i profesora. Savjetovao bih Vam da uspostavite učestalije rubrike, koje će probranijim prilozi- ma više dolaziti do izražaja. Volio bih također da »znanstveni« dio bude ograničen na objavljivanje dva ili tri dobra seminarska ili druga rada, a da se daje više prostora osobnim razmišljanjima ili drugim kreativnim idejama. Trebalo bi svakako pronaći jedno grafičko rješenje koje će duže vrijeme biti prepoznatljivo. No, općenito je Spectrum vrlo dobar studentski časopis koji dolično predstavlja naše studente i naš fakultet. Iskreno pohvaljujem one koji uz svoje studentske i druge obveze odvajaju svoje slobodno vrijeme kako bi se oko njega zalagali!

VRIJEME STUDIJA JE PRIVILEGIRANO VRIJEME

Profesore, čestitamo Vam na dosadašnjem uspjehu i želimo Vam da nagrade koje ste dobili budu poticaj da nastavite istraživanja na području

ju islama i međureligijskog dijaloga. Za kraj, dajte našim čitateljima savjet u vezi studija, odnosno koja bi bila vaša poruka kao profesora i čovjeka svojim studentima, mladim ljudima?

Hvala Vam na čestitkama i dobrim željama. Želio bih ipak reći da nagrade nisu najvažnije, one predstavljaju određeno priznanje koje obrađuje, no, puno je važnije da ono što učimo ili radimo, koliko god to truda zahtijevalo, činimo s ljubavlju, povjerenjem i predanjem, bez obzira na konačni ishod. Upravo bih nešto slično zaželio studenticama i studentima našega fakulteta. Volio bih da si osvijestite kako je vrijeme studija jedno privilegirano vrijeme i da se ponekad sjetite kako mnogi mladi u našoj zemlji i diljem svijeta nemaju sreću ni mogućnosti dalje se obrazovati. Zato što bolje iskoristite ove godine koje će (pre)brzo proći, ulažite u sebe, puno učite i čitajte, zanimajte se za svijet u kojem živite, naučite razmišljati svojom glavom i izgrađujte se kao osobe, spojite intelektualnost i duhovnost,

crkvenost i društveno zalaganje. Hrvatskoj su prijeko potrebni obrazovani ljudi, koji će sutra biti kadri preuzeti određene odgovornosti i biti aktivni članovi našega društva i Crkve.

Volio bih također da teologiju ne shvatite kao »nužno zlo« koje je potrebno za svećeničko ređenje ili zvanje vjeroučitelja, nego da u njoj prepoznate naš govor vjere. Teologija je svojevrsno »oruđe« kojim izražavamo smisao i vjerodostojnost kršćanske vjere u jednom sve kompliciranijem i problematičnijem svijetu. Ako to oruđe ne znamo prikladno koristiti i u svoj njegovoj različitosti razvijati kao »umijeće«, naš će pastoralni i katehetski rad nužno ostati na površini, daleko od istinskih pitanja i potreba suvremenih ljudi. Stoga ohrabrujem naše studentice i studente da gaje ljubav prema teologiji, imajući u vidu da govor o Bogu i o čovjeku imaju smisla samo ako su najtješnje povezani. To nam je Isus najbolje pokazao.